

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Joannis Bonaë, Eminentissimi S. R. E. Titulo S. Bernardi
Ad Thermas Cardinalis Presbyteri Opera Quotquot
hactenùs separatim edita fuerê Omnia**

Bona, Giovanni

Antverpiae, 1677

De vestibus Subdiaconorum. Olim sola Alba utebantur, postea Tunica & Manipulum addiderunt. De Planetis, quae antiquitus communes erant omnibus Ordinibus.

urn:nbn:de:hbz:466:1-10805

*De veste Diaconorum. Olim colobium,
nunc Dalmatica. Ejus origo,
forma, & usus.*

XVIII. **D**iaconorum proprium indumentum nunc est Dalmatica ex institutione sancti Sylvestri, qui, ut legimus in ejus actis, præcepit ut Dalmaticis in Ecclesia uterentur, cum antea teste Alcuino Colobiis uti solerent. Erant autem colobia tunicæ sine manicis, non quod prorsus manicis carerent, sed quia ad cubitum tantum pertingebant. Dalmaticæ verò manicatæ erant, talaris, sericæ, albæ, auro ornatae, & plagulis seu clavis ex purpura assutis distinctæ. In Dalmatia primum inventæ, & illinc Romam translatae sunt, unde & nomen acceperunt, sicut ait Isidorus lib. 19. Orig. cap. 22. Clavatas fuisse purpura præter Isidorum ibidem, asserunt alii scriptores. Ecclesiastici diversis vocibus clavos explicantes. Ait enim Rabanus, habuisse dños tramites, Alcuinus duas virgulas, Amalarius duas lineas, alii duas zonas purpureas. Remansit itaque in Dalmaticis priscus mos angustorum clavorum, ut scribit Rubenius lib. 1. de re vestiaria cap. 8. qui ideo existimat, datam Diaconis Dalmaticam angusticlaviam, ut inferiores Presbyteris censerentur, qui latum clavum portabant, quæ erat vestis senatoria unico clavo purpureo distincta, qualia fuisse colobia Monachorum docet Dorotheus serm. 1. dicens, *signum purpureum assumimus in colobium nostrum, inveniunt nos in Christi militiam adscriptos esse, & universas afflictiones ejus sustinere debere: etenim quando passus est Dominus noster, gestavit purpureum vestimentum.* Purpurâ autem etiam clericos quondam usos, patet ex Concilio Narbonensi apud Baronium anno 598. nam usum purpuræ Clericis interdixit. Hodie duobus angustis clavis ornatur Dalmatica, nullâ habita ratione coloris purpurei, imò aliquando sine clavis fit. Planeta verò uno lato clavo distinguitur, qui in multis adhuc apparet ex utraque parte in crucis figuram formatus, quia ut ait Tertullianus lib. de cor. mil. cap. 13. *Illic purpurea sua sanguis Domini, & laus in cruce ipsius.* Dalmaticam Romanis in usu fuisse Lampridius testis est, qui de Commodo & de Heliogabalo Imperatoribus scribit in dedecus & probum ipsorum, quod Dalmaticam in publicum processerint: vel quia mollium & delicatiorum vestis censebatur, vel quia exotica & Romanorum oculis inusitata erat. Ejus fit mentio in Actis S. Cypriani, sed sacrane an com-

munis illa fuerit, diversæ sunt sententiæ. Ego omnino communem fuisse credo: illo enim ævone nondum ad usum sacrum translatum fuerat. Eutychianus Papa constituisse dicitur in libro Pontificali, ut, quicumque fidelium Martyrem sepeliret, sine Dalmatica aut colobio purpurato nullatenus sepeliret, quod honoris causa constitutum reor. Sed cum idem honos summis Pontificibus, ac ipsis etiam (*) Diaconis tribueretur, ut Gregorius indicat lib. 4. Dialog. cap. 40. decreto suo idem lib. 4. epist. 44. sancivit, ne feretrum, quo Romani Pontificis corpus ad sepeliendum ducitur, Dalmaticis tegetetur. Differit de Dalmatica Baronius in notis ad Martyrologium die ultima Maji, cujus in ea describenda lapsus notavit Ferrarius lib. 3. de re vestiaria cap. 9. Proprium quoque Diaconorum ornamentum apud omnes nationes orientales & occidentales, est stola sive orarium in humero sinistro, de quo supra actum est.

(*) s. Martyribus.

De vestibus Subdiaconorum. Olim sola Alba usebantur, postea Tunicam & Manipulum addiderunt. De Planetis, quæ antiquitus communes erant omnibus Ordinibus.

XIX. **S**ubdiaconi Romanæ Ecclesiæ, sedentes in Apostolico throno Gregorio Magno, sola Alba induti suo ministerioungebantur: quem morem alias Ecclesiæ ab ipsa Romana accepisse idem Gregorius asserit lib. 7. epist. 64. ad Joannem Syracusanum. Postea, teste Honorio in Gemma animæ lib. 1. cap. 229. duæ illis vestes peculiare tributæ sunt: Tunica, quam subtile vocat, quia subtilis contexta, & sudarium sive mappula, cui hodie successit Manipulus. Constat autem ex ordine Romano, magnum olim discrimen inter Dalmaticam Diaconi & Tunicam Subdiaconi extitisse: nam titulo de ordine processionis ante Missam loquens de vestibus Diaconorum stolas & Dalmaticas recenset, Subdiaconis verò sibi congruas vestes præbendas efficit, quæ apud quosdam, inquit, *Subdiaconales nominantur, & mappula in sinistra manus ferenda:* sed quæ illæ fuerint nominatim non exprimit. Nulla nunc differentia reperitur inter Dalmaticam Diaconi, & Tunicam Subdiaconi, nisi quod hujus manicæ strictiores & breviores sunt: quæ differentia sæpè etiam negligitur. Diebus jejuniorum & in adventu tam Diaconi quam Subdiaconi

diaconi planetis utuntur. Quando autem, & qua occasione hic ritus coeperit, non liquet. Ejus meminit ordo Romanus, à quo usus Planetæ etiam Acolythis tribuitur. Nam in ordine Ecclesiastico Romanæ Ecclesiæ, vel qualiter Missa celebratur, *Subdiaconus, inquit, tenet Pallium Pontificis in brachio sinistro super planetam.* Et paulò post, *Subdiaconus regionarius tenens mappulam Pontificis in brachio sinistro super planetam revolutam oriens ad regiam Secretarii dicit.* Item, *Parat Evangelium qui lecturus est referato sigillo ex præcepto Archidiaconi super planetam Acolythis.* Et infra. *Archidiaconus suscipit amulas, quem sequitur cum scypho super planetam Acolythis.* Conscientie Amalarius, qui lib. 2. cap. 19. *Casula,* inquit, *est generale indumentum sacrorum ducum, & pertinet generaliter ad omnes clericos.* Item, *Casula dupla est, post tergum inter humeros, & ante pectus.* Nullum autem tam ordo Romanus, quam Amalarius ponunt discrimen inter planetam five casulam sacerdotum & aliorum ordinum. Cum enim scriberent de re notissima, & eo tempore omnium oculis subiecta, non satis expresserunt an & quomodo hujusmodi planetæ inter se differrent. In aliis autem auctoribus nihil reperio, quo hic ritus clarius explicetur. Suspicio itaque, Planetæ nomen æquivocum tunc fuisse, & pro veste acceptum, qua sacerdotes & ministri postremo induebantur, quæcumque illa fuerit: sicut hodie, ut supra notavimus, cappam vocamus latum illud indumentum, quo Cardinales, Episcopi, & Canonici amictiri solent, cum publicas & ecclesiasticas functiones obeunt, vel choro assistunt sacris vestibus non induti: sicut etiam cappæ nomen tribuimus externo amictui multorum Religiosorum, atque etiam sæcularium; licet multum ab invicem discrepent. Quod si displicet hæc conjectura, viderint peritiores, quid de hac re statuendum sit; nam eisdem fuisse Sacerdotum, Diaconorum, & Subdiaconorum, atque Acolythorum planetas non credo, nec conveniens & verisimile videtur.

De habitu sacro Clericorum. Quid & quale sit Superpellicium.

XX. **N**unc Clerici minorum Ordinum, cum sacerdoti celebranti ministrant, superpelliceis utuntur, quæ vox barbara est; & ante annos sexcentos incognita; res autem sub aliis nominibus an fuerit ab antiquis designata, incertum est. Qui à temporibus Apostolorum usum superpellicei derivant, vetusta ei vocabu-

la tribuunt; nam quidam esse Ephod contendunt, alii phelonium Græcorum, alii lacernam birrum, de quo in actis Cypriani; alii amphibalum, de quo Remigius in testamento ait, *future Episcopo successori meo amphibalum album paschalem relinquo:* quæ omnia accuratius examinare proposita mihi brevitatis non patitur. Illud sanè certum est, tempore S. Hieronymi, ut ipse testatur l. 1. *adv. Pelagianos;* omnem clerum in sacrificii consummatione candidis vestibus ministrasse. Poteest etiam hoc confirmari ex concilio Narbonensi anno 589. actò, quo sancitum fuit, ne Diaconus, Subdiaconus, aut Leitor, antequam Missa consummetur, Alba se præsumant exuere. Ex quo colligitur, etiam Clericos alba indutos sacrificio assistisse. Sicut autem alba talaris est, ita etiam superpellicium talare olim fuisse Stephanus Tornacensis, qui vivebat anno Christi 1180. testis est *epist. 123. ad Albinum Cardinalem,* cui mittit superpellicium novum, candidum, & talarè. Honorius similiter de indumentis Clericorum differens *lib. 1. cap. 232.* vestem esse ait laxam & talarè. Successu verò temporis decurtatam esse concilium Basileense ostendit *sess. 21.* ubi discernens quomodo divinum officium in ecclesia celebrandum sit, præcipit clericis habere tunicas mundas, & superpellicea ultra medias tibias longa. Nunc adeò detruncata sunt, ut vix ad genua pertingant.

CAPUT XXV.

De Missæ apparatus in vasis, supellectili, luminariis, Incenso, Ministris, Cantoribus, & aliis, quæ infra separatim indicantur.

Post Sacerdotum & Ministrorum indumenta sequuntur ea quæ propius ipsum sacrificium attingunt, sacra scilicet vasa, supellex & ornatus altaris, & reliqua ad Missæ apparatus pertinentia, de quibus breviter agendum est.

De Calice, ejusque origine & materia. Ligneos quandoque fuisse, lapideos, & corneos; æneos nempe, & stanneos. Actum fuisse de vitreis. Ecclesiam non nisi aureos & argenteos approbasse. Addita his gemma & alia ornamenta. Quidam calices cum ansis. Quidam majores, & minores; ministeriales, & Baptismi.

I. A Calice